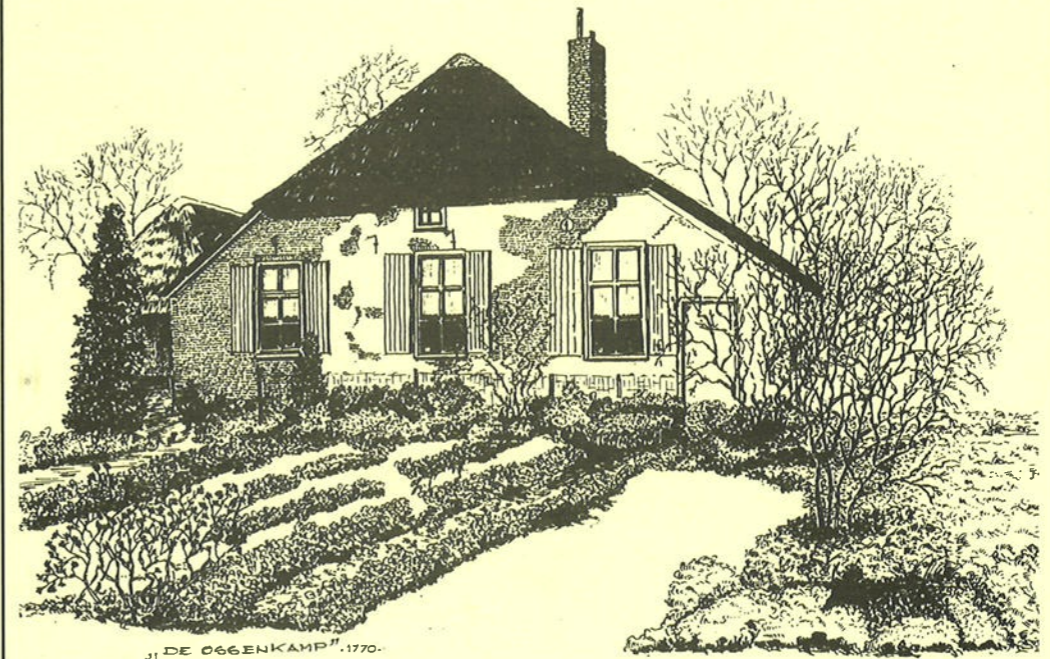

'Kroniek'

**MEDEDELINGEN
OUDHEIDKUNDIGE KRING
VOORST**

19e jaargang nr. 2
1996

J. DE OGGENKAMP 1770

Oudheidkundige Kring Voorst

Juni 1996, 19e jaargang nr. 2

Dagelijks bestuur

Voorzitter: Mr C.G. Bieze-van Eck, Rijksstraatweg 103,
7391 MK Twello, tel. (0571) 27 15 46
Secretaris: L. Sevenster, Schadewijkpad 11,
7391 TJ Twello, tel. (0571) 27 20 37
Penningmeester: M. Niemeijer, Schoolstraat 31,
7383 CC Voorst, tel. (0575) 50 14 99

De contributie bedraagt f 25,= per persoon. Voor gehuwden of samenwonenden op hetzelfde post-adres f 30,=. Gironummer 16 64 122. Rabobank, rekeningnummer 36.28.09.267.

Kroniek

Kroniek is het mededelingenblad van de Oudheidkundige Kring Voorst en verschijnt vier keer per jaar. Het wordt gratis toegezonden aan de leden van de Oudheidkundige Kring Voorst en is in beperkte aantallen à f 6,50 te koop bij het VVV-kantoor in Twello en boekhandel Oonk in Twello. Publicatie of overname van artikelen, geheel of gedeeltelijk, is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van de redactie en de auteurs.

Redactie-adres: H. Kleinjan, Van der Duyn van Maesdamstraat 4
7391 VM Twello, tel. (0571) 27 64 58

Inhoud

	Blz.
Voorwoord	2
Van de bestuurstafel	3
Ons foto-archief	4
Nieuwe aanwinsten	5
Oude foto's spreken	5
Gewone, aparte dingen	7
Voor u gelezen	8
Uit de geschiedenis van de dorpskerk - deel 25 B	10
Processen-verbaal uit het verleden	13
De gemeente Voorst in de 19e eeuw - deel 2	13
Lezing over de luchtoorlog boven Nederland, 1940-1945	16
Luchtoorlog boven de gemeente Voorst	18
De propeller van de OKV	19
Twello in vroeger dagen	21
De 'greenman' of 'bladerman'	23
Nieuwe tijdschriften	24
Het duifje	24
Het middeleeuws schip van de kerk van Wilp	26

Foto omslag

*De boerderij "De Ossenkamp" Tuinstraat in Voorst met de muurankers uit 1770
(pentekening door H.J. Beekman, Voorst)*

ISSN 1384-8682

VOORWOORD

Deze Kroniek beginnen we met een verzoek. Enkele lezers vertelden ons na het verschijnen van het vorige nummer, dat er in een artikel enkele onjuistheden vermeld stonden. Dat was jammer. Hoewel de auteurs en ook de redactie fouten proberen te vermijden, zijn ze nooit uit te sluiten, vooral niet wanneer het gaat om herinneringen. De een neemt gebeurtenissen nu eenmaal anders waar dan de ander. Zijn beschrijving daarvan zal dan ook anders zijn, zeker wanneer het gebeurtenissen van lang geleden betreft.

Uiteraard zijn wij blij met dit soort reacties van lezers. Nog aardiger zouden wij het vinden, wanneer deze opmerkingen een vervolg zouden krijgen in de vorm van een artikel met aanvullende gegevens over het betreffende onderwerp. Daarmee bereiken we dat we een blad krijgen dat echt gaat leven. Dan kan de ondertitel van de Kroniek ("Mededelingen Oudheidkundige Kring Voorst") zijn naam eer aandoen: mededelingen van onze vereniging, niet alleen van een paar bestuurs- of redactieleden, maar van alle leden.

Ook wanneer u om een andere reden zou willen reageren, bent u welkom bij de redactie. Mits de ruimte het toelaat en de naam van de auteur bekend is, kan ieder lid een bijdrage leveren aan ons blad.

Serie over de dorpskerk te Twello

Mogelijk staat in deze Kroniek de laatste aflevering van "Uit de geschiedenis van de dorpskerk te Twello". In 25 delen heeft ds. Lekkerkerker ons een boeiende geschiedschrijving van het gebouw en de predikanten

van de dorpskerk van Twello voorgeschoteld. Onlangs is ds. Lekkerkerker naar Nijmegen verhuisd. Mede om gezondheidsredenen gaf hij te kennen niet te kunnen garanderen, dat hij nog meer delen zou kunnen schrijven. Uiteraard hoopt de redactie nog een 26e deel te ontvangen, maar mocht dit niet zo zijn, dan bedanken wij de heer Lekkerkerker vanaf deze plek voor zijn jarenlange inzet voor de Kroniek.

ISSN

De oplettende lezer is opgevallen, dat de vorige Kroniek getooid was met een ISSN-nummer. U zult zich afvragen: "Wat is dat?" Net zoals alle boeken geregistreerd zijn d.m.v. een ISBN-nummer, zo hebben "seriële publikaties" (tijdschriften en andere regelmatig verschijnende publikaties) een ISSN-nummer. ISSN staat voor Internationaal Standaard Serie Nummer. Het doel hiervan is dat ieder tijdschrift, ongeacht het land van verschijnen en de taal waarin het geschreven is, te herkennen is aan een cijfercode.

Het ISSN geeft alleen de titel van het tijdschrift weer. Het zegt verder niets over bijvoorbeeld de inhoud of de verschijningsfrequentie van het tijdschrift.

Dit nummer moet officieel aangevraagd worden bij het ISSN Centrum Nederland, een afdeling van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag. De Kroniek staat daar nu officieel geregistreerd onder het nummer 1384-8682. In iedere uitgave van de Kroniek moet het nummer vermeld worden. Wij doen dat op bladzijde 1, onder de inhoudsopgave.

Als lezer kan het nummer voor u van belang zijn, wanneer u in bijvoorbeeld andere bibliotheken de Kroniek zou willen aanvragen. Met

het opgeven van dit nummer kan er geen verraar ontstaan met tijdschriften met dezelfde naam.

VAN DE BESTUURSTAFEL

door L. Sevenster

1. In de vorige Kroniek maakte ik melding van een mogelijke **eigen werkruimte** voor onze vereniging. Per 1 maart hebben wij een eigen plek voor onze verzamelingen waar de verschillende werkgroepen op dinsdag en woensdag aan het werk kunnen van 09.00 tot 16.00 uur. Per 1 mei zijn we daar bereikbaar via ons telefoonnummer **(0571) 27 70 90**. Bij de inrichting van onze ruimten hebben wij allerlei "gewone dingen" aangeschaft, zoals een typestoel, acht gewone stoelen, een bureauladenkastje, een eenvoudige stelling, een koffiezetapparaat en tenslotte een snelkoker voor de theeliefhebbers. Het zijn allemaal simpele, meest tweedehands materialen, maar de penningmeester moest toch f 1000,- uit onze reserves halen. Maar iedereen is erg gelukkig met de behuizing. Het "Open Huis" op 1 mei van 16.00 tot 17.00 uur voor onze naaste bureaus van de Klokkenkampsweg 25 en voor de ambtenaren met wie we jarenlang in het gemeentehuis hebben samengewerkt, was een succes. **Onze leden zijn welkom op de dinsdag en de woensdag.**
2. Namens de O.K.V. heeft mevrouw Schutte-Geurtsen een stand ingericht n.a.v. het **jubiläum van het "Uitvaart Centrum Voorst"** aan de Oude Rijksweg in Twello op 20 april j.l.
3. We werken actief mee aan het onderzoek van de **geschiedenis van de huizen** aan o.a. de Streilerweg, de Withagenweg, de Kneuterstraat, de Grotenhuisweg en andere straten die liggen in de **hoek Bussloo/Posternek/Wilp-Achterhoek**. Dit onderzoek wordt verricht door de heren De Haan, Peterman en Berends.
4. De O.K.V. levert een bijdrage aan de cultuurhistorische paragraaf van het **Ontwerp Bestemmingsplan Buitengebied** van de Gemeente Voorst.

Werkruimte Oudheidkundige Kring
Voorst
Klokkenkampsweg 25
Twello
tel.: (0571)277090

ONS FOTO-ARCHIEF

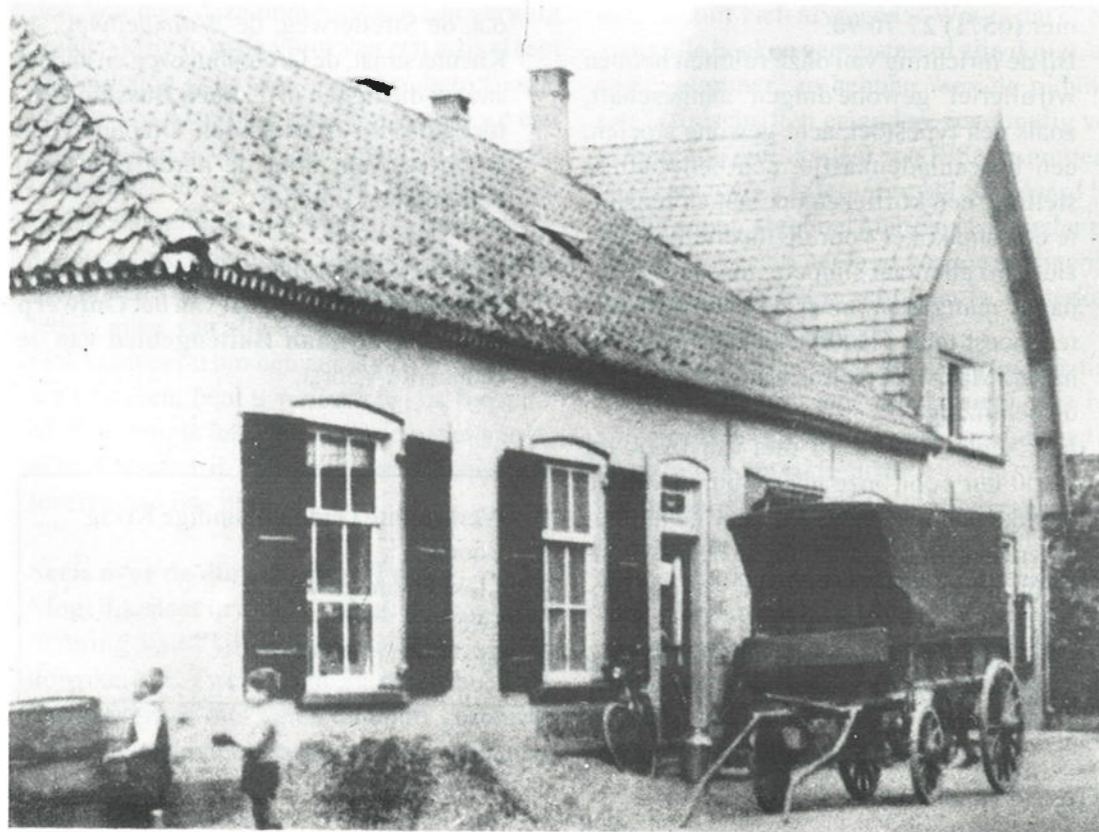
door L. Sevenster

De vorige puzzelfoto

De mogelijke oplossing van de "Actie van de Vrije Boeren" kreeg ik van de heren H.H. Garretsen en A.W. Peet. De definitieve oplossing kreeg ik van ons lid de heer H. Groenenberg. Hij was in 1964 de kassier van de Coöperatieve Boerenleenbank in Twello, had alles meegemaakt en bracht mij het krantenartikel van 24 juni 1964. De oplossing zal ik u in "Oude foto's spreken" geven.

De nieuwe puzzelfoto

Van een lid van onze vereniging uit Wilp kreeg

ik de hierbij geplaatste foto van een kruideniers- of bakkerswinkel. De ervoor staande wagen is waarschijnlijk gebruikt om de goederen te venten. Omdat de bringer van de foto inmiddels is overleden, doe ik een beroep op de kennis van onze leden met de volgende vragen:

- wat is het adres van het pand en staat dit pand er nog?
 - uit welke tijd stamt de foto?
 - wie had zijn/haar handel in deze winkel?
- Uw reactie zie ik met belangstelling tegemoet.

NIEUWE AANWINSTEN

door J. Lubberts

Aankoop

Het jubileumboek "1920-1995, De Wingerd, 75 jaar Christelijk Onderwijs Twello", geschreven en verzameld door de oud-directeur van de school, de heer E. Post. Prijs f 20,-.

Schenkeningen

Van de familie Bos uit Twello:

- een grote set ordners en opbergmappen.

Van de heer H.J. Beekman uit Voorst:

- elf door hem gemaakte pentekeningen van kerken, boerderijen en huizen uit de gemeente Voorst en
- zijn privé-collectie ansichtkaarten en oude foto's van gebeurtenissen, huizen, boerderijen en kerken uit de gemeente Voorst. Uit de serie van een 300-tal foto's zijn ongeveer 60 stuks geselecteerd om over te fo-

tograferen. Er is dus weer "werk aan de winkel".

Van mevrouw Van Leeuwen uit Scheveningen:

- het Diploma voor de Boterkeuring in 1933, uitgereikt aan de Coöp. Stoomzuivelfabriek in Terwolde en
- het Diploma voor "Boter met 74 Punten" voor dezelfde fabriek, uitgereikt op de grote Land- en Tuinbouwtentoonstelling te Wijhe op 24 en 25 Augustus 1921.

Van de heer D.J.K. Zweers uit Amsterdam:

- zijn collectie van circa 120 foto's van Terwoldse boerderijen waaruit we mogen overfotograferen.

Van de heer H.W. Smeenk uit Deventer:

- een prachtige oude schoolfoto van klas 4 van de lagere school te Terwolde uit 1921.

OUDE FOTO'S SPREKEN

door L. Sevenster

Als reactie op de puzzel in de vorige Kroniek ontving ik van de heer H. Groenenberg enkele krantenartikelen, waardoor het onderstaande verhaal een aardige oplossing biedt.

De heer Hovenkamp had in 1960 een autohandel en een autospuitery die "niet wettelijk gevestigd was" aan de Rijksweg in Twello. Enkele jaren later kreeg hij zijn erkenning. Hij weigerde de aanslagen van het Bedrijfschap Klein Metaal te betalen over de tijd van zijn illegale autohandel. De eerste executoriale verkoop van meubilair en huishoudelij-

ke artikelen bracht op 2 maart 1964 slechts f 1,80 op. Maar de zaak werd veel ernstiger toen de belastingdienst het huis, de garage en het erf wilde verkopen (voor een appel en een ei). Op het bezit van de heer Hovenkamp rustte een hypotheek van f 20.000,-, verstrekt door de Coöperatieve Boerenleenbank in Twello (waarvan de heer Groenenberg toen kassier was). De belastingschuld van f 162,- was door de vervolgingskosten opgelopen tot f 450,-. Maar bij een openbare verkoping van de eigendommen van de heer Hovenkamp zou de bank een enorm verlies lijden, hetgeen onver-

antwoord was tegenover de leden van de bank. Om de zaak te redden werd de heer Hovenkamp geadviseerd de hypotheek van f 20.000,- versneld af te lossen. De heer Hovenkamp was eerst als boer lid van de Boerenpartij, later als autohandelaar bleef hij lid van de partij van boer Koekoek. En deze partij sprong voor haar lid in de bres. In enkele dagen tijd hadden de "Vrije Boeren" uit 12 afdelingen tezamen de f 20.000,- bijeengebracht. Op 23 juni 1964 reed een vrachtwagen met de Vrije Boeren luidruchtig en vrolijk door Twello. De rit eindigde bij de bank aan de Domineestraat. Daar werd het hele gezelschap in de bestuurskamer met een dikke sigaar ontvangen, de kwinkslagen gingen vlot over de tafel. De heer Van Es uit Emst was de woordvoerder van de Partij en had de gelden verzameld. Hij haalde eerst een bundel bankbiljetten uit zijn jaszak, daarna volg-

De Vrije Boeren op de vrachtauto in Twello (Foto collectie O.K.V.)

de nog een handvol kleingeld. De kassier telde alles en kwam tot f 19.867,12 en dat was precies f 1000,- te weinig. De heer Van Es zocht al zijn zakken na, vergeefs echter. Plotseling straalde zijn gezicht en wees op zijn vrouw. Zij haalde uit haar tas een pakket briefjes van f 10,- en verder veel kleingeld. Na telling bleek alles op de cent af te kloppen. Toen men de bank weer verliet, kwamen de boeren hun voorman van de partij, boer Hartman uit Hollandscheveld, tegen. Opgetogen over de prima verlopen stunt van de Boerenpartij stapte men weer op de vrachtauto en met een rit door het dorp ging men naar het bedrijf van "Vrije Boer" Hovenkamp. Journalist M. Geerse en fotograaf H. Nijland van het Deventer Dagblad hebben alles vastgelegd in het "Deventer Dagblad" van 24 juni 1964 en "Het Nieuws uit Eigen Streek" van 25 juni 1964.

GEWONE, ARPORTE DINGEN

door L. Sevenster

Binnen de gemeente Voorst hebben we verschillende tollengedachten gehad. De tol op de Wilpse dijk is afgebroken, die in Twello bij de hoek Dijkhofstraat en Rijksstraatweg ook, de tolvoning in Teuge is onherkenbaar verbouwd, maar het Tolhuis aan de Rijksstraatweg 34 in Voorst staat er nog. Het is een Rijksmonument en nog duidelijk als tol herkenbaar, vlak aan de weg gelegen en de kleine ramen, naar beide zijden uitkijkend, zijn nog intact.

In deze rubriek wil ik u wijzen op een detail aan het tolhuis, gebouwd in het begin van de 19e eeuw, dat uniek is in onze gemeente. Linksboven het voorraam zit een richtingsbord op de stenen muur geschilderd. Bij de laatste schilderbeurt heeft de eigenaar, ons lid de heer Jhr Mr L.H.N.F.M. Bosch Ridder van Rosenthal, de frisse zwart/witte letters weer laten aanbrengen. De afstanden zijn vermeld in kilometers, we mogen aannemen dat ze in de vorige eeuw zijn vermeld als "urengaans".

Het tolhuis aan de Rijksstraatweg in Voorst in 1987 (Foto L.Sevenster)

Bij het Voorster tolhuis missen we naast de voordeur nog het bord met de tolprijzen, maar de tijd van de "slagboom over de Rijksweg" is absoluut verleden tijd.

Het richtingsbord dat op de muur van het Voorster tolhuis is overgeschilderd. (Foto L.Sevenster.)

VOOR U GELEZEN

door H. Kleinjan

De afgelopen maanden is de bibliotheek van de O.K.V. aangevuld met diverse interessante boeken. In de vorige Kronieken gaf de rubriek "Nieuwe aanwinsten" hiervan een opsomming. Van enkele van deze boekwerken volgt hier een korte bespreking.

Bibliografie van de gemeente Voorst

In welke krant stond dat artikel over de Kadrikschool ook al weer? Waar vind ik informatie over het verkeer op de Veluwe in de vorige eeuw? Is er al eens wat geschreven over ... (vult u zelf maar een onderwerp in).

Op deze vragen konden we tot voor kort geen volledig antwoord geven. Menig lid van de O.K.V. kon vanuit zijn geheugen nog wel informatie opdiepen, maar een totaaloverzicht van wat er geschreven is over de geschiedenis van de gemeente Voorst bestond niet. Nu wel. Hoewel hij aangeeft, dat de bibliografie niet volledig zal zijn, stelde de heer Groenenberg uit Twello een bibliografie samen die op menig vraag een antwoord geeft. Een uit de hand gelopen hobby, zo zegt hij zelf in de inleiding van het omvangrijke boekwerk. Door het lezen van allerlei literatuur over de regionale geschiedenis van met name de gemeente Voorst heeft hij de afgelopen jaren veel titels van boeken en tijdschrift- of krantenartikelen verzameld. Al deze titels heeft hij in de bibliografie ingedeeld in onderwerpen (bijvoorbeeld Geschiedenis dorpen gemeente Voorst, Kerkgeschiedenis, Atlanten en kaarten, Molens, Adel, Volks- en veetellingen). In totaal worden ongeveer 570 auteurs en ruim 1200 titels genoemd. Om het zoeken te vergemakkelijken

is binnen de hoofdstukken een onderscheid naar dorp gemaakt. Achterin het boek is een index op auteursnaam en op onderwerp opgenomen. Al met al een belangrijk boekwerk voor iedereen die zich bezig houdt met de geschiedenis van de gemeente Voorst en haar dorpen.

De uitgave is voor f 25,- te koop bij de heer J. Groenenberg, tel. (0571) 27 60 37 (na 18.00 uur) of bij de O.K.V.

Aan de wieg van Teuge

Onder de titel "Aan de wieg van Teuge" heeft mr. J.H. Hermsen de eeuwenoude geschiedenis van boerderij de Beukelaar aan de Rijksstraatweg in Teuge kort samengevat. Het boekje werd gemaakt ter gelegenheid van het opleveringsfeest van de door vrijwilligers opgeknapte schuur van de Beukelaar in 1995.

Zoals de titel al aangeeft komt de auteur op basis van zijn bronnenonderzoek tot de conclusie, dat de Beukelaar ooit de bakermat van Teuge geweest moet zijn. De historie van de Beukelaar gaat in ieder geval terug tot 1394. Als "borchstede Silvolde" werd de boerderij genoemd in een bisschoppelijke leenakte. Pas later kwam de naam "Beukelaar" in gebruik. Het boekje telt 16 pagina's en bevat enkele tekeningen en (niet bijzonder duidelijke) foto's.

Jubileumblad Scouting "De Vundelaar"

Vorig jaar bestond Scouting "De Vundelaar" 50 jaar. In het jubileumblad, dat voornamelijk informatie voor de scouts bevat, staat een artikel over de oprichting van de jongensgroep "De Kardinaal De Jong-groep" en de meisjesgroep "de Maria Goretti-groep" in 1945. Deze groe-

pen fuseerden in 1979 tot de "Scoutinggroep de Vundelaar". Ook wordt de geschiedenis van de clubgebouwen kort beschreven.

Architectuur alstublieft

In de brochure "Architectuur alstublieft; een nieuw centrum voor Twello" heeft de gemeente Voorst de toekomstige bouwplannen voor winkels, kantoren en woningen in het centrum van Twello gepresenteerd. Bij de verschillende bouwprojecten zijn architecten ingeschakeld van wie een passend en eigentijds ontwerp verwacht kon worden. Door de bouwplannen zal het centrum van Twello over enkele jaren een totaal ander gezicht hebben. De brochure is een momentopname tussen de oude en nieuwe situatie.

Voormalige woningen recreatiegebied Bussloo en A1

Op 22 oktober 1995 werd een reünie gehouden voor alle laatste bewoners van de woningen die moesten verdwijnen voor de aanleg van het recreatiegebied Bussloo. Bij de foto-expositie die tijdens de bijeenkomst te bezichtigen was werd een boekje uitgegeven met foto's van de verdwenen woningen. In totaal werden 43 woningen afgebroken; 48 gezinnen moesten verhuizen.

1920-1995. De Wingerd. 75 jaar christelijk onderwijs Twello

In april verscheen ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van christelijke basisschool De Wingerd in Twello dit jubileumboek. In het eerste hoofdstuk beschrijft oud-directeur van de school, de heer E. Post, de ontstaansgeschiedenis van de school. Bijna vijftien jaar duurde het voordat het schoolbestuur, de in 1906 opgerichte Vereniging voor Christelijk Nationaal Schoolonderwijs voor Twello e.o., een school

had gebouwd. Een gebrek aan financiën was een belangrijke reden voor de lange duur van de voorbereidingstijd. Maar op 3 januari 1921 was het zo ver: verdeeld over drie klassen werden aan 50 leerlingen de eerste lessen gegeven. Door de jaren heen groeide het leerlingenaantal, zodat de school verschillende keren moest worden uitgebreid. In 1982 kreeg de school de naam "De Wingerd".

De overige hoofdstukken van het boek zijn door de samenstellers gevuld met herinneringen van oud-leerkrachten, oud-leerlingen, afgewisseld met foto's, gedichten en verhalen over bijzondere gebeurtenissen in en rond de school: Koninginnedag, kerstvieringen, schoolkampen en andere festiviteiten.

Ook voor hen die nooit op deze school hebben "gezet" is dit een leuk boek, al was het alleen maar om op de oude klassefoto's leerlingen te ontdekken die we nu tot de categorie "bekende Twellenaar" zouden rekenen. Het boek is voor f 20,- te koop bij boekhandel Oonk en bij de school, H.W. Iordensweg 9 te Twello.

UIT DE GESCHIEDENIS VAN DE DORPSKERK TE TWELLO deel 25B

De laatste 20 jaren van Willem Nagge als predikant van Twello (1618-1638)

Vijf jaar na de wonderlijke terugtocht van de Spanjaarden is de Veluwe weer oorlogsgebied. Met alle ellende van dien. Wat was het geval? Frederik Hendrik had met zijn troepen het beleg geslagen voor 's-Hertogenbosch. Het was hem veel waard de stad in handen te krijgen. Zij was de uitvalspoor naar de zuidelijke Nederlanden die nog door de Spanjaarden beheerst werden. Stadsbestuur en bezetting wezen echter de eis van overgave van de hand. De prins trok toen de ijzeren ring rond de stad steeds harder aan. Niemand kon meer in of uit. Spaanse troepen van elders werden aangevoerd om het beleg te breken. Ook keizer Ferdinand van Oostenrijk, een verwant van de Spaanse koningin Isabella, zond van zijn keizerlijke troepen. Hieronder een contingent Kroaten, een wat ongeregeld en woest volk, meer belust op het behalen van buit dan van een overwinning. Deze troepen werden toegevoegd aan het leger van graaf Hendrik van den Berg, een zeer "ongemakkelijke" man (volgens Nagge).

Er werd een gezamenlijke inval op de Veluwe beraamd, in de hoop dat dit de prins er toe zou brengen het beleg af te breken om de bedreigde Veluwnaren bij te staan. (Achteraf bleek dit een ijdele hoop).

Nagges beschrijving van de oorlogshandelingen

Over het doen en laten van de troepen op de Veluwe zijn wij goed ingelicht, dankzij Nag-

ge.

Als Twellenaar was hij ooggetuige en ontving hij van alle kanten informatie uit de eerste hand. Later gebruikte hij dit materiaal voor een lang Latijns gedicht over het beleg en de inname van Den Bosch.

Hij beschrijft hoe de troep, na de oversteek van de IJssel bij Dieren, naar het noorden trekt, de bewoners van Eerbeek, Loenen en Hall de schrik van hun leven bezorgend door roof, plundering en brandstichting; door argeloze ongewapende boeren op te pakken en als gevangenen mee te voeren. Tenslotte komen de troepen in Empe waar zij bezit nemen van het kasteel. Het was eigendom van Thomas Boerlo, een aanzienlijk rooms-katholiek edelman. De graaf eiste, terwille van de kleine paapse gemeenschap die daar was, een "godsdienstig werck". Hij bedoelde een misviering, hoewel hij helemaal geen vriend van de godsdienst was en de vuurgod meer vereerde dan de ware God. In dat opzicht moest ook het kasteel het ontgelden. Hij had hier een bepaalde methode uitgedacht. Hij liet op de binnenplaats een stellage oprichten met daarop een zekere constructie, die door een hamer bewogen kon worden, waardoor bijgebracht vuur zeer sterk aangewakkerd werd en de vlammen hoog tegen de muren opsprongen. (Dus een soort vlammenwerper, *D.L.*) Bezeten van vuur laat Van den Berg in het naburige Voorst niet alleen dicht aaneengebouwde huizen maar ook verspreid staande boerderijtjes in brand steken.

Het volgende doel is Twello. De troepen komen aan in het holst van de nacht. Opeens

een verschrikkelijk geschreeuw, ijzelijke dreigementen. De inwoners vliegen overeind in verwarring en paniek. Maar het gaat niet om Twello. Nee, het kasteel ginds in Duistervoorde, daar is de buit, daar is iets te halen. Ze stormen erheen, forceren de deuren. De bewoners hebben zich teruggetrokken, zijn gevlucht. In de hal komen ze langs een portret van Isabella, de koningin van Spanje. Ze verwensen en bespotten haar. (Deze mannen waren kennelijk geen Spanjaarden, eerder Kroaten).

Dan rooft ieder wat van zijn gading is, de graaf voorop. Maar hij weet wat hij zoekt, weet waar hij zijn moet: in de kapel, die er verlaten bij ligt. Dan ziet hij het, het beeld, waarvan hij direkt weet dat hij dit wil hebben. Wat een snijwerk, wat een kleuren. Zo had Praxiteles (de beroemde Griekse kunstenaar) het niet kunnen maken. Wie of wat het beeld voorstelde wordt er niet bij gezegd.

Graaf Hendrik bedenkt zich geen minuut. Met één ruk trekt hij het beeld van de sokkel en bergt het bij zich. Dit gaat mee naar Maastricht en later naar zijn kasteel; het zal een pronkstuk zijn in zijn collectie. Al was hij geen liefhebber van de godsdienst, een kunstkenner was hij wel. In zijn gedicht, een jaar later, drijft Nagge de spot met dit beeld, een heilige of een god. Hij beklagt hem, dat hij in ballingschap gevoerd is naar een vreemd land, waar men hem niet kent. Wie zal hem nu de verschuldigde eer bewijzen? Ach, had hij zich onderweg maar verscholen in een veilige schuilplaats. Of was hij maar door de aarde zelf opgeslokt.

Nagge's gedicht over de inname van 's-Hertogenbosch

Na drie maanden hield de expeditie op de

Veluwe even plotseling op als zij begonnen was. De kwestie was dat de stad Wesel, even over de grens, voorraadstad voor een leger op mars, onverhoeds door de staatse troepen werd bezet. Graaf Hendrik was nu van zijn basis afgesneden. Hem bleef niets anders over dan zich terug te trekken.

Een maand later werd Den Bosch ingenomen. Alom in den lande werd feest gevierd. Ook in Deventer. Nagge schreef voor die gelegenheid een lang Latijns gedicht (48 bladzijden). De titel was "Encaenia Sacra"; dit betekent heilig vernieuwingsfeest. De joden vierden al sinds jaren in december een feest van die naam. Het feest werd ruim 3000 jaar geleden ingesteld ter gelegenheid van de herinwijding van de tempel te Jeruzalem. Deze tempel was jarenlang door heidense ceremoniën ontheiligd. Zo was de inname van Den Bosch een nieuw begin voor de zuidelijke Nederlanden. Een nieuw begin ook wat betreft de godsdienst. De roomse eredienst verboden, de reformatie doorgevoerd. Vernieuwing op alle fronten. Nagge droeg het dichtwerk op aan de Hooggeëerde en Zeer ervaren Senaat van de Hanzestad Deventer. Of het een rol gespeeld heeft bij de festiviteiten in de stad weten we niet; evenmin of de dichter als dank een gratificatie ontving. Het laatste is waarschijnlijk.

Schade aan de dorpskerk

De inval op de Veluwe eindigde voor meerdere predikanten aldaar met een meevaller. Van hogerhand kregen ze een schadevergoeding, variërend van f 150,- tot f 250,-. Of dit voor henzelf was, omdat ze brandschattig aan de vijand waren, of dat het ging om vergoeding van schade aan kerkelijke gebouwen, is niet duidelijk. Voorst kreeg f 250,-, Wilp en Twello elk f 150,-. Terwolde en Nijbroek

worden niet genoemd. Dat er in die periode in Twello toch wel schade aan de kerk ontstaan was, blijkt uit het volgende.

Aan één van de gewelven staat het jaartal 1629 te lezen. Kennelijk zijn er op die plaats reparaties verricht en heeft men daarna de oorspronkelijke schildering overgeschilderd, maar niet, aldus restaurateur Otter, met deskundige hand. Heeft op die plek eens brand gewoed en heeft men pas later (in 1629?) de schildering gerepareerd? Nu is het opvallend, dat in het oudste pastorieboek dat helaas in de vorige eeuw verdwenen is, Nagge schreef over een brand, die in 1625 de kerk teisterde. Dus pas na een jaar dacht men er over de schildering te completeren. In Nagges dagen - circa 1630 - werd de kerk ongemeen verfraaid door een aantal kunstwerken. In de nis onder een drietal ramen werd een cartouche geschilderd. Een cartouche is de benaming van een rechthoekig, soms elliptisch schild, waarop in het midden een inscriptie staat, omgeven door een decoratieve versiering van zware volutenen krullen als van een opgerold papier. Bij de restauratie van 1964 werd zo'n cartouche ontdekt in de nis onder het middelste raam van het koor. Zij werd in 1984 gerestaureerd. Er staat een tekst op uit de bijbel: Maleachi 3 vers 5. Aldus:

*"Ick wil comen ende getuyge zijn tegen de Toevenaars Overspeel
ders ende meynedigen ende tegen die, die geweld ende onrecht doen den Daglooners,
Weduwen ende Weesen ende de vreemdelinghen onderdrucken ende mij niet vreesen,
spreect de Heere Zebaoth".*

Er zijn aanwijzingen, dat er in de nissen onder de ramen meer teksten aangebracht zijn. Het vocht in de muren heeft deze teksten echter in de loop der eeuwen zo aangetast, dat

geen restauratie meer mogelijk is. Men zie verder map XX in het kerkvoogdij-archief.

De vraag blijft: wie heeft opdracht gegeven de cartouche te schilderen? En wie heeft het betaald? Daar zijn geen berichten over. We kunnen slechts vermoeden. Dan denk ik aan jonker Johan van Heerdt die met zijn vrouw Wendilia van Brienen in die tijd op huize Hunderen woonde. Hun aard komt tot uiting bij het opmaken van hun testament (23 november 1629). Daarin staat o.a. *"Vervolgens heeft jonker Johan van Heerdt bij wijze van testament na zijn overlijden gegeven aan de kerk te Twello: 200 gl., aan de huisarmen aldaar 100 gl."*. Dit opkomen voor de armen en de zwakken, is dit niet geheel in de lijn van de cartouche in de kerk?

Het overlijden van Nagge

Op 22 februari 1638 overleed Willem Nagge. Hij zal ongeveer 60 jaar geworden zijn. Een ijverig pastor, niet altijd even gemakkelijk. Lag vaak overhoop met de rooms-katholieke schout. Een goed kenner van de oude geschiedenis. Een verdienstelijk dichter. Hij zal begraven zijn bij zijn kinderen "aen het uiterste eynde des choirs" (zie deel 22A).

Bronnen en literatuur

- Willem Nagge: Encaenia Sacra. Gedicht over het beleg en de inneming van 's-Hertogenbosch. Deventer 1630. Gedrukt bij Sebastianvs VVermbouts.
- Jacobus Revius: Gedicht. Verlossing der Veluwe Anno 1624. Overijsselsche Sangen.
- Jacobus Revius: Gedicht. Beleg en verovering van 's-Hertogenbosch. 1630.
- Dr O. de Jong: Nederlandse Kerk-

geschiedenis. Deel III. De Synode van Dordrecht.

Kerkgeschiedenis van Gelderland. Deel II.

(1609-1672).

- A.J. baron van Heerdt: Geschiedenis van het geslacht Van Heerdt. 1957.

PROCESSEN-VERBAAL UIT HET VERLEDEN

door G. Vrieling

Op maandag den 23e augustus 1800 tachtig verklaren wij Dick van Dommelen gemeenteveldwachter en Pieter van Ginkel rijksveldwachter opziener der jacht en visserij beide woonachtig te Voorst, dat er op dien zelfde datum des namiddags omstreeks drie uur een brand heeft ontstaan op het plaatsje genaamd de "Langenkamp" gelegen op de Voorsterklei toebehorende en bewoond door Jan Elfrink doch dat genoemde brand een korten tijd zoo hevig toe nam dat wij niets hebben kunnen redden als de koebeesten een paar varkens een veren bed en verder zijn al de roerende goederen door de prooi der vlam verdwenen. Het huis is in de Brusselse maat-

schappij verzekerd voor F 1000. Het vee en verdere roerende goederen in de Zutphense maatschappij voor F 1400. Ook woont er nog in genoemd pand Gerrit Endendijk waar van ook ongeveer de geheelen inboedel is verbrand zo dat genoemde inboedel in de Zutphense maatschappij voor de som van F 600. Bij ons onderzoek is gebleken dat de brand voor het eerst ontdekt is geworden aan de zuidzijde van het huis. Oorzaak tot nog toe nog onbekend. En hebben wij hiervan opgemaakt dit proces-verbaal op den eet bij de aanvang onzer bediening opgelegd.

D. van Dommelen

P. van Ginkel.

DE GEMEENTE VOORST IN DE 19DE EEUW (deel 2)

door J.A. de Ruiter

Jan Kok, oud-burgemeester van het mooie dorpje Wilp, blijkt zijn huiswerk goed gedaan te hebben. Op 17 maart 1818 wordt het herziene belastingkohier (in de eerste versie was geen indeling in klassen aangegeven) van Wilp over 1817 vastgesteld. Omdat "veel schuldeisers der gemeente op betaling wach-

ten" wordt dit zo snel mogelijk invorderbaar verklaard.

Vervolgens komt de begroting voor 1818 (de eerste begroting van de gemeente Voorst) aan de orde. Een belangrijk onderdeel daarvan vormen natuurlijk de traktementen van het

gemeentebestuur en -personeel. De hoogte ervan werd door Provinciale Staten geregeld. Tijdens de beraadslagingen verlaten alle aanwezigen successievelijk het vergaderlokaal, omdat het "onwielvoegelijk zoude zijn om bij het delibereren over desselfs tractement tegenwoordig te zijn". Over wat voor bedragen hadden zij het eigenlijk?

De schout ontving per jaar	f 1.000
de wethouders (ieder f 150)	- 300
de secretaris	- 700
de bode van Voorst	f 40
de bode van Wilp	- 25
de bode van Nijbroek	- 20
de bode van Terwolde	- 20
de bode van Twello (was tevens ambtsbode)	- 50
	- 155
de vier veldwachters (elk dorp had een eigen bromsnor; Nijbroek en Terwolde hadden er samen één) kregen f 156 per jaar om zich als veldwachter te verkleeden	- 624
kregen ze een toelage van	- 176
	f 2.955

Aan deze opsomming ontbreekt nog het een en ander. De raadsleden wilden niet voor niks de gemeente besturen. Zij ontvingen voor elke bijgewoonde vergadering f 6 presentiegeld. Er waren vier raadsleden dus het presentiegeld bedroeg f 24 per vergadering. Kwam een raadslid niet opdagen dan werd dit bedrag verdeeld over hen die wel present waren. Door deze regeling wilde het gemeentebestuur voorkomen dat zij al te vaak zouden schitteren door afwezigheid.

De gemeente-ontvanger leefde wat zijn eigen inkomen betreft een jaar lang in onzekerheid. Dat was namelijk vastgesteld op 5% van de gemeentelijke inkomsten. De notulen vermelden dan ook dat men zijn traktement niet heeft kunnen vaststellen "om reden de ontvangst en uitgave t'elken jare zeer kunnen verschillen".

STAAT VAN BEGROOTING
IN
ONTVANGST EN UITGAAF
VAN
De Schout, A. van Voorst
VOOR DEN
DIENST VAN 1818
BEVOLKING 3534 ZIELEN.

EERSTE AFDEELING. Van de plaatslyke Ontvangsten.			
AANKOMING	LIJFDE	BEHOEF	Aanwendingen.
ONTVANGST	aan	aan	
	aan	aan	
I. HOOFDSTUK.			
Kantoorontvangsten.			
§ I. Ontvangsten van de Schout.			
Ding dat de legening van het veld per			
Totaal			
II. Andere ontvangsten van wachters.			
Totaal			
TOTAAL			

De eerste bladzijde van de eerste begroting van de gemeente Voorst Coll. archief gemeente Voorst

Zowel schout Everts als secretaris De Man benadrukken dat de voor hen bepaalde bedragen alleszins redelijk zijn gelet op de grootte van de gemeente, het aantal inwoners en de bedragen die in vergelijkbare gemeenten worden gehanteerd.

Alle begrotingen van de gemeente Voorst vanaf 1818 zijn in het gemeentelijk archief aanwezig. Samen met de jaarrekeningen zijn het belangrijke bronnen bij het historisch onderzoek.

Ze vormen de financiële ruggegraat van de

gemeentelijke (bestuurs)geschiedenis en zijn, in tegenstelling tot wat je zou verwachten, allesbehalve saai. Je bent er trouwens ook sneller doorheen dan de boekwerken van tegenwoordig.

De Voorster begroting voor 1818 werd op 15 juli van dat jaar door Gedeputeerde Staten (gewijzigd) vastgesteld. Drie posten onder "Uitgaven voor enkel genoegen en andere buitengewone uitgaven" wil ik even noemen. De geplande uitgave ad f 200 voor het maken van een "ambtsgevangenis" wordt niet toegestaan door Gedeputeerde Staten. Eventuele gevangenen kunnen naar ('t) Harde gebracht worden. Als het gemeentebestuur erbij blijft dat een eigen cachot noodzakelijk is, moet het maar een gemotiveerde aanvraag bij

de provincie indienen.

Voor de in de vorige aflevering al genoemde archiefkasten wordt f 100 uitgetrokken. Het gemeentebestuur geeft blijk van Oranjegezindheid met het opvoeren van een bedrag van f 40 voor het vieren van de verschillende koninklijke verjaardagen. Wat Gedeputeerde Staten betreft kan met f 25 worden volstaan. "Dan maar wat minder vlaggen en beieren", zullen de vroede vaders van Voorst wel gedacht hebben.

De beslommingen van het gemeentelijk bestuur maken het noodzakelijk over een eigen lokaliteit te kunnen beschikken. Daarvoor wordt van Willem Jan van Enter "de voorkamer van zijn huis aan de linker zijde bij het

Het hotel Van Enter (in 1929) waar in de vorige eeuw de eerste raadsvergaderingen gehouden werden. (Foto coll. Hulsebos, Twello)

inkomen" gehuurd voor f 100 per jaar. Voor dat bedrag moet hij ook de verlichting verzorgen en 's winters voorkomen dat het gemeentebestuur koude voeten krijgt.

Een soortgelijke overeenkomst wordt gesloten met Berend Noyen voor het huren van een kamer voor de zittingen van het vredegerecht. Hij krijgt daarvoor f 50 per jaar.

De koster van Voorst zal waarschijnlijk niet zo enthousiast geweest zijn over de verrichtingen van het kersverse gemeentebestuur. De hem toekomende f 20 schadeloosstelling wegens het gemis van duivenvlucht wordt geschrapt; de raad vindt dat de gemeenschap hier niet mee opgezadeld kan worden.

Het dienstverband van de in functie zijnde bodes wordt voortgezet. Het gaat om Abraham Tappers (Voorst), Hermen Willem Albers (Wilp), Gerrit van Hoorn (Terwolde) en Jan Notenboom (Nijbroek). De vacature van bode voor Twello, tevens ambtsbode, wordt

opengesteld.

Aan het eind van deze aflevering kom ik nog even terug op *Evert Jan Brijk* die, zoals we gezien hebben, bedankte voor zijn benoeming als wethouder. Tussen de ingekomen stukken trof ik nog een door hem op 12 januari 1818 geschreven brief aan waarin hij zijn besluit toelicht. In de eerste plaats heeft hij geen idee wat de werkzaamheden precies inhouden en twijfelt hij aan zijn eigen deskundigheid. Verder woont hij ver van het dorp Twello af en laat zijn "besigheid" niet toe "daar verscheiden keer heen te gaan". En -last but not least- had hij destijds in de raad van Twello "groot ongenoegen met sommige lieden"; hij wil niet opnieuw in zo'n situatie verzeild raken. Dit laatste zal wel het belangrijkste motief geweest zijn om te bedanken. Als oud-raadslid kon de inhoud van de werkzaamheden hem toch niet helemaal onbekend zijn. Schout Everts kan praten als Brugman, hij brengt Evert Jan niet op andere gedachten (zoals we reeds zagen).

LEZING OVER DE LUCHTOORLOG BOVEN NEDERLAND, 1940-1945

door L. Sevenster

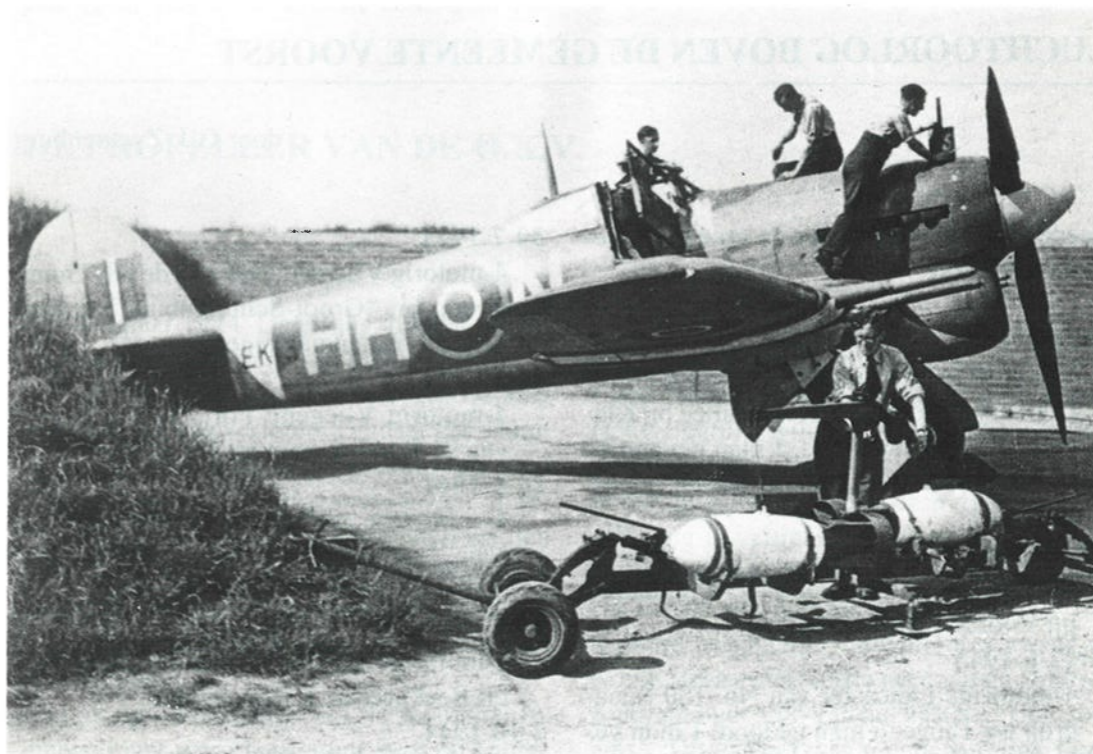
Op 25 april 1996 kon de voorzitter, mevrouw Bieze-van Eck, 104 belangstellenden welkom heten in de zaal van het "Stationskoffiehuys" in Twello. Men was zeer benieuwd naar de lezing van de heer G.J. Zwanenburg uit Baarn. Deskundig, snel (soms te snel) van dia wisselend, vertelde hij op een zeer prettige en

boeiende wijze van de luchtoorlog boven Nederland in de meidagen van 1940. Wij hadden 139 vliegtuigen, de Duitsers vielen met ongeveer 1000 toestellen ons land aan. Tijdens de vijf dagen oorlog verloor Duitsland 340 vliegmachines. Door deze grote verliezen kon Duitsland in 1940 onmogelijk Enge-

land aanvallen met parachutisten. Toen de Duitsers in de nacht van 24 op 25 augustus 1940 de binnenstad van Londen bombardeerden, besloten de Engelsen de grote Duitse steden te bombarderen in plaats van strategische doelen als havens, vliegvelden en militaire terreinen. Vanaf die datum vlogen dan ook honderden vliegtuigen in de nachtelijke uren over ons land; Lancasters, Short Stirlings, Halifaxes en de begeleidende jagers.

Al pratend onderstreepte de heer Zwanenburg zijn woorden met duidelijke dia's van de diverse toestellen, de doelen en de bijpassende kaarten. Hij behandelde de Duitse tegenaanvallen die met nachtjagers werden uitgevoerd. Deze waren uitgerust met de nieuwste uitvin-

ding, de RADAR. Toen de Amerikanen zich tegen de Duitsers keerden, vlogen de zware 4-motorige bommenwerpers overdag heen en weer tussen Engeland en Duitsland. U.S.A.-types waren de B-24, de Liberator en de B-17, the Flying Fortress, die begeleid werden door Mustangs en de Lockheed Lightnings. Op het eind van de oorlog gebruikte Duitsland de V-1, een vliegende bom, die net als de sterkere V-2 werd afgeschoten vanaf ons grondgebied naar Antwerpen en Londen. In de laatste oorlogsmaanden teisterden de geallieerde jachtvliegtuigen de Duitse treinen in Nederland, de binnenschepen en elk vervoermiddel op onze wegen. De tweemotorige Mitchellbommenwerpers waren verantwoordelijk voor

Dit type jachtvliegtuig Hawker Typhoon stortte neer op 28 oktober 1944 in Twello (Foto Collectie O.K.V.)

de vele doden bij de bombardementen op Duistervoorde op 9 april 1945. Ook werden dia's vertoond van Nederlandse vliegeniers die met hun jachtvliegtuigen ons land hielpen bevrijden.

Na de pauze vertelde de oud-luchtmachtofficier van zijn eerste berging van een bommenwerper in de droogvallende Flevopolder in 1968. Met helicopters werden de in het slik liggende wrakken opgespoord en dan probeerde de heer Zwanenburg met zijn collega's deze wrakken uit de blubber te bergen en te identificeren. Heel vaak werd hij geassisteerd door de specialisten van de mijnopruiingsdienst die de munitie en de bommen moesten

demonteren. Op een boeiende wijze vertelde de heer Zwanenburg over de berging van de nog in de neergestorte toestellen aanwezige vliegenier(s), zowel van geallieerde als van Duitse zijde. Hij eindigde zijn lezing met de dia van het monument dat werd opgericht voor de 20.000 vermiste vliegeniers in de Tweede Wereldoorlog.

Veel aanwezigen gingen in de pauze en na afloop van de lezing de voorwerpen bekijken die in een mini-tentoonstelling waren uitgesteld.

Tegen kwart over tien gingen onze leden huiswaarts met de algemene gedachte: "Dat was een indrukwekkende avond met heel veel herinneringen aan zo'n 50 jaar geleden"!

LUCHTOORLOG BOVEN DE GEMEENTE VOORST

door G.J. Zwanenburg

Neergekomen vliegtuigen in en om de gemeente Voorst

30/31-5-1942

2-motorige Wellington van de Central Gunnery School in de Hessenallee bij Klarenbeek. 5 man gedood, 1 man gevangen. In september 1981 zijn de resten geborgen.

1/2-3-1943

4-motorige Halifax van No.51 Squadron bij Voorst. 7 man gedood.

11/12-6-1943

4-motorige Lancaster van No. 100 Squadron bij Teuge. 6 man gedood, 1 man gevangen.

30-7-1943

4-motorig Vliegend Fort van de 381 Bomb Group bij "Groot-Schuilenburg". 1 man gedood, 7 man gevangen.

10-10-1943

4-motorig Vliegend Fort "Hell's Belle" van 91 Bomb Group bij Broekland.

26-4-1944

4-motorige bommenwerper "Tell me More" van de 466 Bomb Group bij de Zonnenbergstraat te Wilp (noodlanding).

26-4-1944

1-motorige Spitfire van No. 132 Squadron bij Beekbergen. 1 man gedood.

2-10-1944

1-motorige Mustang van de 4 Fighter

Group bij Terwolde. 1 man gedood.

28-10-1944

1-motorige Typhoon van No. 439 Squadron bij 't Holthuis in Twello. 1 man gedood.

26-11-1944

4-motorige B-17 van de 381 Bomb Group bij het Bosbad in Apeldoorn. 2 man gedood.

25-12-1944

4-motorig Duits straalvliegtuig, type Arado AR-234 van 9/KG76 bij Teuge (noodlanding na bij een luchtgevecht beschadigd te zijn door een Tempest van No. 80 Squadron).

Special Duty-vluchten

In de directe omgeving van Voorst hebben geen Special Duty-vluchten plaats gevonden, maar in de nacht van 23 op 24 juni 1943 werd een agent van M 19 met de codenaam Le-

montree (Kragt) blind gedropt in de buurt van Deventer. Wapendroppings hebben niet plaats gehad binnen de gemeente Voorst. De dichtstbijzijnde actie was bij Beekbergen onder de codenaam "Beethoven". In de nachten van 30 op 31 maart en van 3 op 4 april 1945 werden vluchten uitgevoerd om hier wapens en SAS-troepen te droppen, maar beide keren kwamen de vliegtuigen onverrichter zake terug.

Hoewel de verkenningssquadrons van de RAF op 19 mei 1940 meldden dat Teuge was omgeploegd, werden er later toch nog aanvallen op uitgevoerd. Al is het mogelijk dat daarbij navigatiefouten zijn gemaakt, want in de nacht van 26 op 27 augustus 1940 meldde een Wellington een aanval te hebben uitgevoerd op het vliegveld Teuge bij Zutphen.

DE PROPELLER VAN DE O.K.V.

door W. Berkenbosch

Het is najaar 1944. Dagelijks trekken geallieerde bommenwerpers over om hun bommenlast op Duitse doelen af te werpen. De slag om Arnhem was verloren, vandaar dat vanuit de lucht steeds meer druk op Duitsland werd uitgeoefend om de oorlog op te geven. In tegenstelling tot de eerste oorlogsjaren werden nu de meeste groepen bommenwerpers vaak vergezeld van jachtvliegtuigen, die eventueel luchtafweer door de Duitsers probeerden uit te schakelen.

Zo ook op 28 oktober 1944. Een bombardementsvlucht werd beschoten door de Duitse

luchtafweer, die onder meer langs de IJssel bij de Deventer spoorbrug ter hoogte van de Lage Steenweg was geplaatst. Een Engels jachtvliegtuig wilde dit geschut aanvallen, maar werd helaas zelf geraakt. Vermoedelijk wilde de piloot nog proberen zich met zijn vliegtuig in veiligheid te brengen naar reeds bevrijd gebied. Helaas gelukte dit niet meer. Het toestel, een Hawker Typhoon MKIB, was te zwaar beschadigd of de piloot te zwaar gewond. Het toestel stortte neer aan de Holthuiserstraat in de tuin van het kasteel "Het Holthuis". Dit kasteel was toendertijd ook bezet

door de Duitsers. Naar ik meen hebben de Duitsers de piloot, die verongelukt was, nog enige tijd laten liggen op de plaats waar het vliegtuig was neergestort; slechts enkele meters naast de Holthuiserstraat. Stukken van de bekleding van het vliegtuig hebben nog maanden in één der bomen langs de straat gehangen. Het toestel, een éénmotorige jager, had een uit drie bladen bestaande propeller. Eén van deze bladen van de propeller hebben wij, Koot Engel, Jan en Bennie Steenbeek en ondergetekende, meegenomen naar het dorp om het te bewaren als souvenir aan de oorlog. Na de bevrijding in 1945 hebben wij de propeller geplaatst in onze tuin van de kosterwoning aan de Dorpsstraat. De propeller stond daar op een voetstuk van grote brokken puin, afkomstig van de omvergereden palen bij de ingang van de pastorie tegenover het toenmalige gemeentehuis. Op het blad van de propeller had mijn nu overleden broer Jan met witte verf de tekst "12 april 1945 Twello bevrijd" aangebracht.

Na het overlijden van mijn vader in 1965 werd de tuin ontruimd. Het propellerblad heeft vervolgens jaren in de tuin gelegen bij mijn zus Willy Beekman-Berkenbosch aan de Torenweg in Twello.

Op verzoek van Ap Veenvliet, een aange- trouwde neef uit Ermelo, hebben wij het

*De propeller in de tuin achter de kosterwoning aan de Dorpsstraat in Twello in 1955 De jongen is zoon Dirk Jan Berkenbosch.
(Foto coll. W. Berkenbosch Arnhem.)*

propellerblad graag ter beschikking gesteld van de Oudheidkundige Kring Voorst.

TWELLO IN VROEGER DAGEN

door T. Küpers

In dezelfde periode dat vorig jaar het foto- boek "Old Twello" werd gepresenteerd kwam de Oudheidkundige Kring in het bezit van een editie van de Twellose Courant, gedateerd 18 december 1966. Naar oudheidkundige begrip- pen nog niet oud, maar de schrijver vertelt in een voorpagina-artikel het een en ander over dertig jaar geleden.

Onder de titel "Twello in vroeger dagen" le- zen wij het volgende:

"Er is verschrikkelijk veel veranderd, Twello is Twello niet meer." Men bedoelt daarmee te zeggen dat Twello niet meer de bekoring van vroeger heeft. "Veranderingen? O ja, weet u nog dat onder het -nog niet verbouwde- ge- meentehuis de plaatselijke gevangenis was, trouw beheerd door de beide plaatselijke veld- wachters Nagtegaal en Smitje? Deze laatste riep met zijn goed ontwikkelde snor en het uniform herinneringen op aan een T.V. kin- dervriend, Bromsnor.

Aan de Wilpscheweg (H.W. Iordensweg) was een prachtige laan die hetzelfde lot onderging als later de Binnenweg. Weg bomen, nu staan er alleen nog maar van die sprietige dingen. Het spoorstation werd opgeheven en er kwa- men bussen. Dat was vooral in de Stations- straat een hele toer want bij regenweer was die straat een rivier!

In de kom van het dorp kwamen veel nieuwe winkels. De Centrale Boerenleenbank nestelde zich er. Radio Smit aan de Dorpsstraat kwam in de omgaasde tuin van de familie Nijssen, die woonde in het pand waar nu de familie Oude Reimerink sr. woont. De Coöperatie- winkel (kruidenierswaren en bakkerij) ging

van de Schoolstraat (pand Buitink) naar de Duistervoordseweg in een nieuwe winkel in de tuin van de familie De Ruijter. Slagerij Boerkamp kwam naast de Wetering op de plaats waar vroeger de langgerekte boerderij van de familie Neuteboom Spijker stond. En tegen de steengaasfabriek het schuurtje waar Japie Bomhof schoenen repareerde.

Het bejaardencentrum "t Grotenhuis" werd gebouwd op de Badijk, een plek waar vroe- ger de Oranjefeesten werden gehouden.

De kinderen van de christelijke school des- tijds kunnen zich misschien nog wel de plek herinneren waar een zwerversvrouw te vin- den was, ze werd Poes Mummel genoemd.

De grote veilinggebouwen kwamen, het vries- huis en de kistenloodsen werden gebouwd in de fraaie tuinen van de familie Hoogenboe- zem, Groothedde was er tuinman.

De weilanden van Alink zijn niet meer, het fabriekje van Muller -later Max de Leeuw- is eveneens weg. Nu staan er allemaal huizen aan straten met namen als Jan van Galenstraat, Piet Heinstraat, Zoutmanstraat enz. Fijn is het terug te denken aan mensen die destijds het dorpsbeeld beheersten. Over de straten, waar- langs nog geen trottoir was, reed paard en wagen van Van Gend en Loos en op de bok zat steevast de breed gesnorde en kaalhoofdige heer Turken, een klein mannetje met olij- ke ogen. Hij woonde op 't Jachtlust, een he- renhuis dat nu niet meer bestaat.

Meester Zwiers, de hoogbejaarde onderwij- zer, die in een mooi huis aan de Dorpsstraat woonde. Het huis moest plaats maken voor de bouw van de Rabobank. Na eerst aan een

lagere school gestaan te hebben, stapte meester Zwiers over naar het landbouwonderwijs. Een straatnaam bij de Agron houdt de herinnering aan hem levend.

De jeugd van Twello kende niet alleen lieverdjes. Er waren ook belhamels onder en rond 1940 waren bekende namen in die categorie: de gebroeders Witteveen, Cees Engel, Evert Jan van Aanhout, de gebroeders Steenbeek en Herman Storm. Maar het ging nooit gemeen; kwajongens waren het.

Wie reed er vaak door het dorp met een karretje achter zijn fiets, waarin een bok of een geit zat? Zeker, dat was Babs Diestelhof, een man met een heel zware stem die in de buurt van het Jachtlust woonde.

In de Domineestraat woonde de familie Pijnappel, een firma met veel paarden en koetsen. Hier was in dienst J. Romijn, eveneens een man met een mooie snor.

En wie herinnert zich nog Jan de Weerd die elke dag trouw om twaalf uur de klok van de Dorpskerk luidde? De klokken zijn er nog. De Weerd heeft een vervanger."

De - mij onbekende - schrijver van dit verhaal besluit dan met de conclusie: "Twello ademt niet meer de rust van vroeger, het ademt sneller, het leeft meer. Twello is een fijn dorp!"

Nieuwtjes

Op dezelfde voorpagina van de Twellose Courant van 1966 staan nog een aantal nieuwtjes.

"- De Harmonie te Twello is verkocht. Met ingang van 24 december a.s. wordt de huidige exploitant, de heer H. Stavast de nieuwe eigenaar. Hij zal t.z.t. overgaan tot verbouwing en modernisering van de grote feestzaal." (Bij een felle brand in de nacht van 1 op 2 april 1968 werd het hele com-

plex in de as gelegd).

"- In Klarenbeek hield Jong Gelre haar jaarlijkse propagandaavond. De voorzitter was Joh. Hendriks, de presidente mej. W. Berghuis.

- Ook hield daar de ijsvereniging "Voorwaarts" haar jaarvergadering onder voorzitter A. Hurenkamp."

"- In Terwolde vond de gezamenlijke kerstzangdienst plaats in het carrosseriebedrijf van de firma Veldhuis aan de Deventerweg. Medewerking verleenden het fanfarekorps "Ons Genoegen", de gemengde zangvereniging "Eendracht" en het r.k. gemengd koor van De Vecht.

Voorgangers waren pastoor Wolfkamp van De Vecht, de heer Bolijn van de evangelisatie aan de Wijk en ds. V.d. Lesq van de hervormde kerk van Terwolde."

"- De volièrevereniging "Twello en Omstreken" hield een fraaie expositie in hotel "de Zon" te Duistervoorde. De opening vond plaats door de ere-voorzitter mr G.W.J. baron Van der Feltz, burgemeester van de gemeente Voorst."

"- Op Tweede Kerstdag zal in het Stationskoffiehuis te Twello weer de verkiezing plaats vinden van "Miss IJsselstreek". (Wie het werd, is mij onbekend).

"- De onlangs opgerichte drumband van de muziekvereniging Crescendo in Wilp kan nog nieuwe leden gebruiken."

Dit alles was te lezen op de voorpagina van het huis-aan-huisblad Twellose Courant. Interessant? In elk geval voor al die mensen die op een of andere manier bij dit alles betrokken waren.

DE 'GREENMAN' OF 'BLADERMAN'

door W.G. Harms

Van mijn dochter en schoonzoon kreeg ik het verzoek om te weten zien te komen of er in Nederland iets bekend is over wat men in engstalige landen de "Greenman" noemt. Ze zagen de figuur op hun buitenlandse reizen. De "Greenman" lijkt op een Bacchuskop, de God van de wijn, die omringd is door klimop- en eiketakken die uit zijn mond groeien. Zou het een vruchtbaarheidssymbool kunnen zijn voor bijvoorbeeld de gewassen?

De volgende theorieën zijn mogelijk:

1. Het is een voorchristelijke figuur die opgenomen is in de Kerstening naar het Christelijke geloof. Vandaar gaat het met de missionarissen van Ierland en Engeland naar het vasteland van Europa en wordt dan ook in de oudste kerken gebruikt als versierings-element.

2. Het is een oorspronkelijk Angel-Saksisch vruchtbaarheidssymbool dat met de grote trektocht van Jutten, Angelen en Saksen

zich door West-Europa verspreidt. Hierna wordt de "kop" gebruikt als versiering in de oude Christelijke kerken.

In onze omgeving komt de "Greenman" niet voor in de kerken van Voorst, Hall, Twello en Terwolde. Wél in de Walburgiskerk in Zutphen en wel in het verlengde middenschip uit 1449 aan de linkerzijde. Het kwam te voorschijn onder de dikke pleisterlaag bij de restauratie.

Ik kon in de bibliotheek niets over de "Greenman" vinden, ook kon de heer Jelle Otter, de restaurateur van kerkschilderingen mij niet verder helpen.

Als u mij meer over de "Bladerman" kunt vertellen of weet in welk boek ik meer gegevens kan vinden, wilt u mij dan bellen onder telefoonnummer (0575) 50 12 30 (W.G. Harms in Empe).

NIEUWE TIJDSCHRIFTEN

door H. Kleinjan

Vorig jaar zijn twee nieuwe tijdschriften verschenen, die wellicht interessant kunnen zijn voor mensen, die zich met historie bezig houden.

“Traditie. Tijdschrift over tradities en trends” is een tijdschrift over de achtergronden van het dagelijks leven. Het laatst verschenen nummer (voorjaar 1996) bevat bijvoorbeeld artikelen over de geschiedenis van de Elfstedentocht, het gebruik van wijn (“van godendrank tot alledaags vocht”), de nieuwe (gevaarlijke) trend om een wolf als huisdier te nemen en een rubriek over de herkomst van spreekwoorden. Het blad is rijk geïllustreerd in mooie kleuren.

“Alledaagse dingen” wil een nieuwsblad zijn met informatie over volkscultuur, regionale geschiedenis en folklore in Nederland en Vlaanderen. Het eerste nummer bevat onder andere een verslag van een studiedag over ornamenten en over archivering van belangrijk materiaal voor de regio. Verder veel aankondigingen van tentoonstellingen, studiedagen en boeken.

Beide bladen zijn een uitgave van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur met medewerking van de Federatie voor Volkskunde in Vlaanderen. Voor informatie en bestelling kan men terecht bij het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, Lucasbolwerk 11, 3512 EH Utrecht, tel. 030-2319997.

HET DUIFJE

door H.J. Beekman

Ter nagedachtenis aan Eef Nijhuis, een fijn mens die veel voor de Voorster gemeenschap heeft gedaan, volgt hieronder het verhaal van “het duifje”. Bij de vele dramatische oorlogsverhalen neemt dit verhaal een wat vrolijke plaats in.

Het was achter in de meimaand van het jaar 1940. Na de brute bezetting van ons land door de nazi's had de bezetter overal gebouwen gevorderd en de gemeentebesturen vervangen

door overlopers.

Zo was in Twello het veilinggebouw gevorderd en met hekwerken afgesloten. Eén of ander onderdeel had zich hier genesteld en er werd hooi en stro opgeslagen op het terrein.

Net voor de inval had het veilingbestuur het schilderwerk opgedragen aan schilder Antoon Hafkamp. De latere politiemann Eef Nijhuis was toen nog schilder (zelfs meesterschilder) en was bij Hafkamp in dienst. Eef bezat een helder verstand. Eén van zijn zegswijzen was

“Wie nooit heeft getwijfeld, heeft ook nooit nagedacht”. Mogelijk heeft hij aan zijn schildersberoep getwijfeld, want hij is later een zeer goed politiemann geworden.

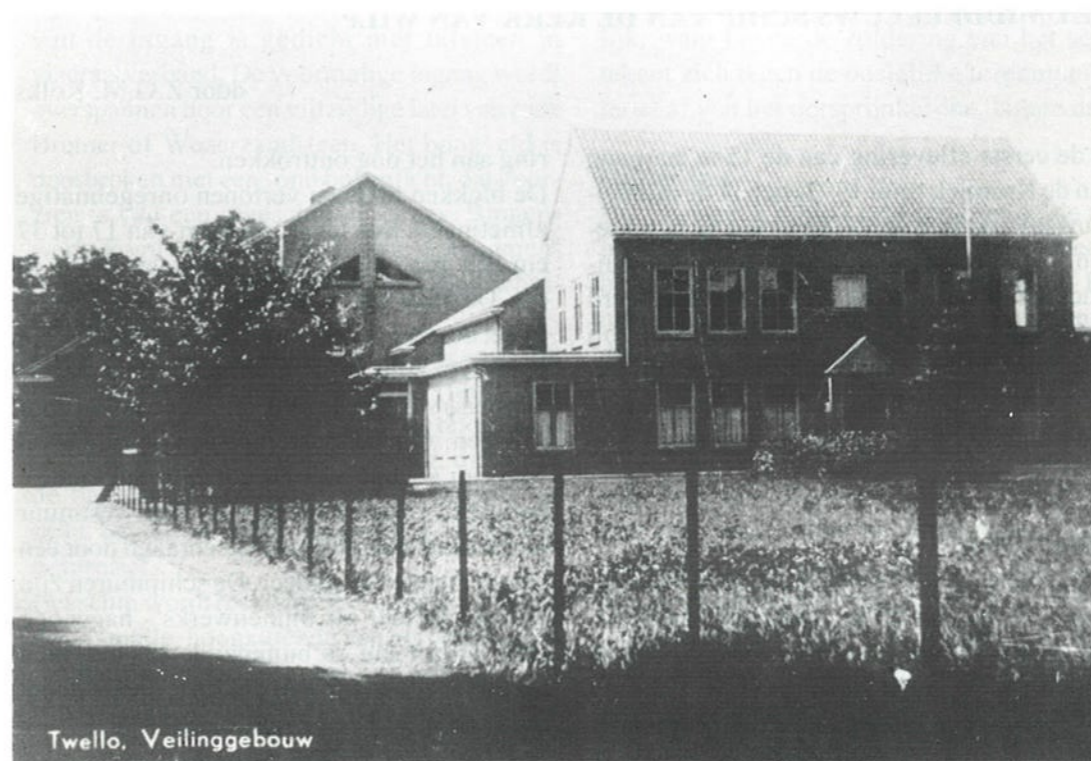
De Duitsers, die aan de zijkant van het veilinggebouw kantoren hadden gecreëerd en deze hadden voorzien van bureau's en manschappen, wilden het schilderwerk aan het gebouw voortzetten. En zo kwam het dat Eef, terwijl hij de veiling weer een nieuw kleurtje gaf, kon constateren, dat één van de “platpetten” in die korte periode al kans had gezien een liefje op te scharrelen, een meisje “van de verkeerde kant”.

Het meisje verscheen herhaaldelijk aan het

hekwerk. De “platpet” kwam dan naar buiten, schoof de schuifdeur dicht en stapte met het meisje naar het zogenaamde Spiegelbosje. Hij zal wel niet geweten hebben dat dat een joods bosje is. Liefde is blind. Tijdens de wandeling mocht de bastaardhond die de Duitser in zijn kantoor had niet mee. Die scharrelde wat over het terrein.

Na de wandeltocht ging de “platpet” met zijn grietje het kantoor binnen en dan werd er zeker niet voor het leger gewerkt.

Op zekere dag kwam het grietje weer aan de afrastering; ze bracht een pakje mee. De Duitser liet haar weer binnen en een poosje daarna kwam er een heerlijke braadlucht naar bui-

Het veilinggebouw in Twello rond 1950 coll. J. Groeneberg, Twello

ten. Eef rook nu geen verflucht meer.

Na verloop van tijd kwam het stel met de hond naar buiten. Ze gingen weer naar het Spiegelbosje, maar zonder hond. Die bleef vanwege de baklucht netjes in de buurt.

De schuifdeur stond op een kiertje. Eef, die tijdens één van de vorige wandelingen van de Duitser de ruimte al eens had opgenomen, klom de ladder af en zag in de pan een heerlijk gebakken houtduifje. Hij ging snel met zijn broodtrommeltje naar binnen en stopte het duifje hierin. Zette de pan op de grond, de hond naar binnen en de deur wat verder open.

Eef was weer druk aan het schilderen toen het paar lachend terugkeerde. Ze waren nog niet

binnen of de hond vloog naar buiten. Eef hoorde de man in het Duits vloeken en zag dat hij achter de hond aan wilde, maar die smeerde hem...

Waarschijnlijk heeft het paartje zich op bed maar getroost, want het grietje bleef nogal. Eef heeft die middag met zijn vader lekker gegeten.

Dit was de eerste zet van Eef Nijhuis tegen de Duitsers. Nadien heeft hij zich zeer verdienstelijk gemaakt in het verzetswerk wat wel heel wat gevaarlijker was. Door o.a. zijn tekeningen van de meisjesschool en van het huis van Baron Van der Feltz (waarin Duitsers verbleven) was de R.A.F. in staat deze panden te bombarderen.

HET MIDDELEEUWS SCHIP VAN DE KERK VAN WILP

door Z.G.M. Kolks

In de eerste aflevering van de 15de jaargang van de Kronieck (mei 1992) heb ik de middeleeuwse kerktoren van Wilp uitvoerig beschreven. Ook het oostelijk aan de toren aansluitende schip van de kerk verdient gedetailleerd te worden "vastgelegd", aangezien het hierbij mogelijk om één van de oudste, bewaard gebleven monumenten in Nederland gaat. Op de ouderdom kom ik - na de beschrijving - nog terug.

Beschrijving

Het schip is een eenbeukige ruimte die omsloten wordt door dikke, spaarzaam doorbroken muren van tufsteen. Helemaal bovenaan komen enkele lagen baksteen voor. Tufsteen en baksteen zijn binnenwerks door bepleiste-

ring aan het oog onttrokken.

De blokken tufsteen vertonen onregelmatige afmetingen: hun lengte varieert van 17 tot 37 cm., en hun dikte loopt uiteen van 7 tot 18 cm. De dikte van de voegen bedraagt 2,5 cm. In het oostelijke gedeelte van de zijmuren (om precies te zijn: in het muurgedeelte onder de vensters) worden de blokken afgewisseld door rollagen. Aan het oosteinde van de zuidgevel - op een afstand van 80 cm. van dat einde - komt een verticale voeg voor. De westmuur wordt aan het noordeinde geschraagd door een éénsversneden steunbeer. De schipmuren zijn - zowel buiten- als binnenwerks - nagenoeg vlak: alleen aan de buitenzijde bevindt zich helemaal bovenaan een daklijst, die de doorsnede heeft van een kwartrondprofiel.

In de middeleeuwen moet het schip vanuit alle windrichtingen toegankelijk zijn geweest. De westelijke toegang (vanuit de toren) wordt omsloten door een rondboog, die op zijn beurt wordt omgeven door een tweede rondboog, ditmaal (onder de geboorte van de boog) van halfronddprofielen voorzien. Aan de oostzijde is er nu een staand-rechthoekige dubbele deur, die toegang geeft tot het koor. De oorspronkelijke doorgang zal groter zijn geweest en de gehele binnenruimte van de omsluitende rondboog hebben omvat. Toch is de breedte van deze zogenaamde triomfboog relatief gering. Aan de noordzijde vinden wij in de derde travee een thans dichtgemetselde ingang, die buitenwerks spitsbogig is, maar aan de binnenzijde rondbogig. Uwendig zijn er terugspringende spitsbogen, die twee maal bekleed zijn met rondstaven; de achterste rondstaven zijn voorzien van knopkapitelen. De opening van de ingang is gedicht met tufsteen in visgraatverband. De voormalige ingang wordt overspannen door een vijfzijdige latei van rode Bremer of Wezerzandsteen. Het boogveld is doorbroken met een rond bovenlicht, dat voorzien is van een afgeschuind harnas. Binnenwerks komt onder dit rondvenster een segmentbogige nis (de vroegere doorgang!) met schuine dagkanten voor.

Blijft over de voormalige zuingang, die thans alleen uwendig zichtbaar is (tussen het derde en vierde venster). Onder de boogtrommel van deze rondbogige opening, die tot in de bakstenen verhoging van de schipmuur reikt, bevinden zich imposten met een kwart-holprofiel.

Het schip wordt rechtstreeks verlicht door kleine en smalle, hoogzittende venstertjes met een rondbogige vorm. Aan de zuidzijde zijn het er vier. Eénzelfde aantal was oorspronkelijk

ook in de noordmuur aanwezig, maar hier is het derde venstertje dichtgemetseld toen de ingang schuin daaronder is aangebracht. De venstertjes zijn schuin ingesneden en zijn voorzien van - eveneens schuin ingesneden - houten harnassen, die één middenstijl en drie tussendorpels te zien geven.

Onder het vierde venstertje aan de noordzijde komt een rondbogige nisje voor dat, hoewel het hoog is aangebracht, oorspronkelijk mogelijk als hagnoscoop heeft gediend. Opmerkelijk is de rondstaaf in de westelijke dagkant van deze - nu uitsluitend buiten zichtbare - muurdoorbreking.

Boven het schip komt een houten balkzoldering voor: de gebruikelijke overdekking van een dergelijk deel van een Romaanse dorpskerk in ons land. Boven de zoldering rijst een zadeldak op, dat gedekt wordt door grijze leien in Rijnse dekking. Dit dak is niet oorspronkelijk, want boven de zoldering van het schip tekent zich tegen de oostelijke torenmuur de moet af van het oorspronkelijke, lagere dak.

Ouderdom

Het bestaande schip - minstens het derde terplaatse - is voor wat het tufstenen gedeelte betreft opgetrokken in de zogenaamde Romaanse stijl (ca. 1000/1250), stamt vermoedelijk uit de vroege fase van deze stijl (de 11de eeuw) en behoort daarmee - zoals gezegd - tot de oudste bewaard gebleven kerkdelen van ons land. Karakteristiek voor de vroege bouwtijd zijn de vlakheid van de muren alsmede het kleine formaat en de hoge plaatsing van de rondboogvenstertjes; verder de aanwezigheid van grote tufsteen in het oorspronkelijke metselwerk, en het relatief onregelmatige verband van die stenen. De moet aan het oosteinde van de zuidmuur kan erop duiden, dat het schip in

twee fasen tot stand is gekomen, maar kan ook verband houden met een thans, verdwenen aanbouw.

Nadat later - misschien in het begin van de 12de eeuw - een toren aan het schip was toegevoegd, werd laatstgenoemd kerkdeel in een nog later stadium gewijzigd: het werd in baksteen verhoogd, en voorzien van ingangen in de zijgevels. Het feit dat de zuidelijke ingang tot in het baksteenwerk ophooggaat betekent, dat deze is aangebracht nadat het schip is verhoogd. Beide veranderingen zijn op stilistische gronden niet dateerbaar. Wèl dateerbaar is de noordingang (en waarschijnlijk ook het nisje in de noordmuur): de combinatie van rondbogige en spitsbogige vormen, èn de aanwezigheid van knopkapitelen en staafprofielen zijn aanwijzingen voor een totstandkoming in de periode van de Romanogotiek (13de en eerste helft 14de eeuw). In die periode komen ook segmentbogige openingen voor, zodat de bakstenen verhoging van de toren eveneens in die tijd kan zijn gerealiseerd. De steunbeer dateert waarschijnlijk uit de tijd van de Gotiek (eind 12de - midden 16de eeuw).

Verklaring van vaktermen

- bovenlicht: hoog aangebracht venster
- dagkant: staande zijde, bijvoorbeeld van een venster
- geboorte: aanzet
- hagnoscoop: gewoonlijk in een koormuur laag bij de grond aangebrachte opening, naar verluidt bedoeld voor melaatsen om van buiten de kerk op een altaar te kunnen zien
- harnas (vensterharnas): het geheel van de decoratieve vullingen van een Gotisch venster
- impost: kussenblok, doorgaans geplaatst op een kapiteel (kopstuk) van een zuil
- knopkapiteel: kapiteel, voorzien van beeldhouwde planteknoppen
- koor (priesterkoor): dikwijls aan de oostzijde van een kerk gelegen partij voor priester(s) en eventuele assistenten
- middenstijl: in het midden zich bevindende verticale gedeelte van een kozijn
- moet: achtergebleven bouwspoor
- rollaag: reeks op hun kant gelegde bakstenen
- rondstaaf: rond, driekwart rond of half rond profiel